

Piše: Manuel Kastels

Bila jednom jedna demokratija

Demokratija je, napisao je davno Rober Eskarpi, kad ti neko pokuca na vrata u pet ujutru a ti prepoznaš da je to mlekađija. Mi koji smo živeli u doba frankizma znamo vrednost ovog minimalističkog viđenja demokratije koja još nije dostignuta u većem delu sveta. Ali posle hiljada godina građenja institucija kojima smo mogli da predamo suverenu vlast koju bismo, teorijski, mi građani uzpirali, sada težimo nečem drugom. I to je zaista ono što nam model liberalne demokratije predlaže.

Da se podsetimo: poštovanje osnovnih prava pojedinaca i političkih prava građana, uključujući slobodu udruživanja, okupljanja i izražavanja, uz vladavinu zakona zaštićenog sudovima; podela vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku; slobodni, periodični i višestrašni izbori onih koji zauzimaju položaje odlučivanja u svakom segmentu vlasti; potčinjenost države, i svih njenih aparata, onima kojima su građani predali vlast; mogućnost preispitivanja i osavremenjivanje ustava u kojem su ustanovljena načela demokratskih institucija. I, naravno, isključivanje ekonomskih ili ideoloških centara moći iz javnih poslova koje vode pomoću skrivenog uticaja u političkom sistemu. Ma koliko se ovaj model činio jednostavnim, vekovi proliveni krvi, znoja i suza bili su cena da se dođe do njegovog ostvarenja u institucionalnoj praksi i drušvenom životu. Naročito ako imamo u vidu višestruka odstupanja od načela predstavnštva koja se pojavljuju sitnim slovima napisana u zakonima i pristasnoj praksi parlamentaraca, sudija i vladara. Na primer, gotovo nijedan izborni zakon ne primenjuje načelo jedna osoba - jedan glas u odnosu između broja glasova i broja poslaničkih mesta. Takođe, struktura sudske vlasti posredno zavisi od političkog sistema, uključujući sudove koji tumače ustavna načela. U stvarnosti, demokratija se gradi oko odnosa društvene moći koji su je utemeljili da bi se potom lagano prilagođavala evoluciji tih odnosa, ali povlađujući vlasti koja se već iskristalisa u institucijama. Zato se ne može reći da je ona predstavnička, sem ukoliko građani ne misle da su zastupljeni. Jer

snaga i stabilnost institucija zavisi od toga koliko su one valjane u glavama ljudi. Ako se prekine subjektivna veza između onoga što građani misle i žele i delovanja onih koje biramo i plaćamo, dolazi do nečeg što nazivamo križom političkog legitimite, to jest do većinskog osećanja da akteri unutar političkog sistema ne predstavljaju nas.

Politička klasa štiti jedino svoj oligopol

Teorijski, ta neusklađenost se sama od sebe koriguje u liberalnoj demokratiji pluralitetom opcija i periodičnim izborima na kojima se bira neka od ponuđenih opcija. U praksi, izbor se svodi na one opcije koje su već ukorenjene u institucijama i interesima stvorenim u društvu, postavljajući najraznovrsnije prepreke svakom ko bi pokušao da priđe tom jasno omeđenom zabranu. Štaviše, ključni politički akteri, odnosno stranke, mogu se razlikovati politički, ali su složne u očuvanju monopolja vlasti u okviru unapred utvrđenih mogućnosti koje su upravo one utvrdile. Politika se profesionalizuje, a političari postaju društvena grupa koja brani svoje zajedničke interese pre nego interese onih za koje kažu da ih predstavljaju: formira se jedna politička klasa koja, uz časne izuzetke, nadilazi ideologije štiteći jedino svoj oligopol. Sem toga, stranke kao takve doživljavaju proces unutrašnje birokratizacije koji je Robert Mihels predvideo još dvadesetih godina XX veka, svodeći sopstvenu obnovu na takmičenje između vođa i udaljavajući se od kontrole i odlučivanja svojih članova. Štaviše, u vreme izbora, kojima dominiraju izborni marketing i strategije komunikacije, uz više nego skromnu raspravu i učestvovanje članova i birača, sistem funkcioniše autonomno u odnosu na građane, sem ispitivanja javnog mnjenja, nikad obavezujući anketama čiji dizajn kontrolišu oni koji ih naručuju. Čak i tako, građani glasaju, biraju, pa se čak mobilišu i oduševljavaju onima u koje polažu svoje nade, zamenjujući ih, s vremenom na vreme, kad nada nadjača strah od promene, što je osnovna emocionalna taktika u održavanju političke moći.

Ali razočaranje u nadanja, koje se ponavlja, narušava legitimitet, dok rezignacija polako ustupa mesto ogorčenju kad se pojavi nešto nepodnošljivo. Kao kad se u ekonomskoj krizi spasavaju prevarantske banke novcem potreskih obveznika, a krešu se osnovne usluge neophodne za život. Uz obećanje da će sve krenuti nabolje ako ljudi trpe i čutke podnose, a kada se pokaže da nije tako, onda treba ili sve slomiti ili sve trpeti. Slom izvan institucija ima visoku društvenu i ličnu cenu, demonizovan je od medija koji su u krajnjem, pod kontrolom novca ili države, uprkos često herojskom otporu novinara. U situaciji ekonomske, društvene, institucionalne, moralne krize ono što je bilo prihvaćeno jer nije postojala druga mogućnost, sada se više ne prihvata. I ono što je bio predstavnički model ruši se u subjektivnosti pojedinaca. Ostaje samo ogoljena vlast i stvari tako stoje, a ko to ne prihvata može da izađe na ulicu, gde ga čeka policija. To je kriza legitimite.

Rasprostranjeni osećaj odbojnosti prema politici

To je ono što se događa u Španiji, Evropi i u većem delu sveta. Više od dve trećine ljudi na planeti misli da ih političari ne predstavljaju, da su (svim) strankama na prvom mestu vlastiti interesi, da parlamenti kao rezultat toga nisu reprezentativni i da su vlade korumpirane, nepoštene, birokratske i opresivne. U gotovo sveopštoj percepciji građana politika je profesija koja se smatra najgorom. I naročito zbog toga što se političari većito umnožavaju i retko se vraćaju u građanski život, sve dok mogu da napreduju stazama i bogazama institucionalne birokratije. Ovaj široko rasprostranjeni osećaj odbojnosti prema politici koja realno postoji, razlikova se u nijansama zavisno od zemlje i regije, ali se javlja širom sveta. Čak i u zemljama kao što su skandinavske, gde je demokratska bespredornost bila

Većina građana u svetu danas nema poverenja u svoje političke predstavnike, glavne političke stranke, političke institucije ili vlade svojih država. Ova široko rasprostranjena kriza legitimite u osnovi je niza dramatičnih promena koje su se dogodile u globalnom političkom okruženju u poslednje vreme.

U svojoj knjizi – „Sunovrat: Kriza liberalne demokratije“, koju je nedavno objavio beogradski Clio u prevodu sa španskog Biljane Isailović, španski sociolog Manuel Kastels analizira svaki od ovih procesa i ispituje neke od potencijalnih uzroka nezadovoljstva

Ijudi institucijama liberalne demokratije. Njegova razmatranja uključuju i efekte globalizacije, uticaj medijske politike i interneta, sve veću korupciju političara, izolaciju profesionalne

političke klase od civilnog društva i kritiku postojećeg poretku koja dolazi od novih društvenih pokreta. Kastels posebnu pažnju posvećuje i uticaju globalnog terorizma i rata na xenofobiju i rasizam, koji podstiču nalet ekstremizma u sve većem procentu stanovništva. Činjenica da su mnogi od ovih trendova prisutni u vrlo različitim kontekstima govori o tome da smo svedoci duboke krize demokratije, koja je bila temelj stabilnosti i uljudnosti u poslednjih pola veka.

Danas, u dogovoru sa izdavačem, objavljuje odlomak iz ove knjige. Oprema teksta je redakcijska.